

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Жінки в історії соціальної роботи

Колективна монографія

Умань – 2018

УДК 364.4(09)-055.2(02)

Ж72

*Рекомендувала до друку вчена рада
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 30 жовтня 2018 р.)*

Рецензенти:

Пустовіт Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничо-математичної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Рассказова О.І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Харківської гуманітарно-педагогічної академії;

Возна З.О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Колектив авторів:

Коляда Наталія (п. 3. 7), Петренко Оксана (р. II, п. 3.1), Кочубей Тетяна (п. 5. 6), Кравченко Оксана (п. 5. 7), Албул Ірина (п. 5. 8), Балдинюк Олена (р. IV), Бондаренко Галина (п. 5. 4), Матрос Ольга (п. 3. 11), Полехіна Вікторія (п. 5. 5), Левченко Наталія (п. 5. 11), Ісаченко Вікторія (п. 5. 2), Войтовська Алла (п. 5.9), Скочко Максим (п. 5. 3), Чупіна Катерина (п. 1. 1, п. 5. 1, п. 5. 12), Кокоша Антоніна (п. 5. 10), Новак Анастасія (п. 3. 6), Ткачук Людмила (п. 3. 14), Білостоцький Микола (п. 1. 2-1. 10), Кравченко Анна (п. 3. 8), Рудакова Наталія (п. 3. 4, п. 3. 10), Гусейнова Наталія (п. 3. 16, п. 3. 18), Калюженко Аліна (п. 3. 13, п. 3. 20), Безверхня Анастасія (п. 3. 5, п. 3. 12), Буртна Анна (п. 3. 9, п. 3. 19), Діонісова Каріна (п. 3. 21), Єскіна Анастасія (п. 3. 3), Метка Анастасія (п. 3. 17), Олійник Яна (п. 5. 11), Твердохліб Олександра (п. 3. 15).

Ж72 **Жінки в історії соціальної роботи** : колективна монографія / [Коляда Наталія, Кочубей Тетяна, Кравченко Оксана [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, ф-т соц. та псих. освіти, каф. соц. педагогіки та соц.роботи, Гендерний центр. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. – 252 с.

Колективна монографія – результат реалізації наукового проекту кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Гендерного центру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У ній актуалізовано проблеми становлення та розвитку соціальної роботи на українських землях, уведено до наукового обігу імена жінок, які займалися інституалізацією соціальної роботи і діяльність яких через суб'єктивні й об'єктивні обставини не дістала належного висвітлення і не була ґрунтовно вивчена.

Для викладачів і студентів, фахівців соціальної сфери, громадських діячів та всіх, хто цікавиться гендерною проблематикою.

УДК 364.4(09)-055.2(02)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I МЕЦЕНАТКИ ЧАСІВ КНЯЖОЇ ТА КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ	13
1.1 Княгиня Ольга	13
1.2 Янка Всеволодівна	17
1.3 Марія (Агафія) Мстиславівна	19
1.4 Анастасія Заславська	19
1.5 Олена Горностаєва	20
1.6 Гальшка Острозька	21
1.7 Єлизавета Гулевич	23
1.8 Раїна Вишневецька (Могилянка)	25
1.9 Регіна Соломирецька (Гойська)	27
1.10 Марина Мазепа	29
РОЗДІЛ II РОЛЬ ЖІНОК-ВОЛИНЯНОК У РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА XVI – КІНЕЦЬ XVIII СТОЛІТТЯ)	31
РОЗДІЛ III БЛАГОДІЙНІСТЬ ЖІНОК КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТНЬОГО ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСІВ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ	39
3.1 Громадянська спрямованість діяльності українських просвітительок кінця XIX –початку XX ст.	39
3.2 Варвара Волконська-Рєпніна	48
3.3 Ганна Барвінок	49
3.4 Єлизавета Скоропадська-Милорадович	52
3.5 Марія Вілінська	53
3.6 Віра Ващенко-Захарченко	56
3.7 Христина Алчевська	62
3.8 Людмила Драгоманова	76
3.9 Олена Пчілка	83
3.10 Катерина Скаржинська	86
3.11 Марія Лучицька	87

3.12	Марія Заньковецька	97
3.13	Софія Русова	100
3.14	Наталія Кобринська	105
3.15	Ольга Кобилянська	111
3.16	Марія Грінченко-Загірня	116
3.17	Любов Шульгина	119
3.18	Людмила Старицька-Черняхівська	122
3.19	Леся Українка	124
3.20	Наталія Полонська-Василенко	128
3.21	Надія Суровцова	132
РОЗДІЛ IV ВИРШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПИТАНЬ НА СТОРІНКАХ ЖІНОЧОЇ ПРЕСИ (КІНЕЦЬ XIX – ПЕРША ТРЕТИНА XX СТ.)		137
РОЗДІЛ V РОЛЬ ЖІНКИ В ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ		171
5.1	Марія Фішер-Слиж	171
5.2	Алла Капська	175
5.3	Людмила Кучма	180
5.4	Людмила Міщик	186
5.5	Віра Поліщук	188
5.6	Ірина Зверєва	196
5.7	Катерина Кольченко	206
5.8	Галина Кучер	213
5.9	Людмила Смоляр	227
5.10	Ольга Безпалько	232
5.11	Тетяна Семигіна	239
5.12	Олена Пінчук	242
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		246

ПЕРЕДМОВА

Творення суспільства, побудованого на принципах справедливості й розвитку, можливе за справедливого підходу до місця і ролі особистості жінки і чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках, можливостях і відповідальності. Підґрунтям усіх статей Конституції України, які регулюють політичні, соціально-економічні та інші права людини, є принцип рівноправності.

За влучною оцінкою Л. Смоляр, однією з найважливіших рис громадянського життя є його відкритий характер, до основних гендерних параметрів якого належить: можливість вільного вибору жінками і чоловіками будь-яких форм соціальної діяльності, сприйняття суспільної критики, толерантність і терпимість до неї, незалежність міжстатевих відносин індивідів від ідеологічних впливів; утвердження в суспільстві принципів свободи й правової рівності жінки і чоловіка; дотримання паритетної демократії як загальногромадянської цінності; цілковита залежність життєдіяльності суспільного організму від соціально важливих рішень своїх членів незалежно від статі та інших параметрів, відкритість від світових цивілізаційних надбань у розвитку тендерних проблем тощо.

У вересні 2018 р. виповниться понад 13 років з часу прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Прийняття Закону дозволило закласти надійні основи проведення єдиної державної політики щодо досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Це стало поштовхом для розробки цілої низки важливих документів, що розвивають його основні положення та інституційні механізми його забезпечення.

Прийнято Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», постанову Кабінету Міністрів України «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми».

В Україні прийнято низку стратегічних документів, де

враховано гендерний аспект:

- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки України ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»;
- Національна стратегія у сфері прав людини та план дій з її реалізації;
- Стратегія подолання бідності та План дій з її реалізації;
- Концепція реформування державного управління.

Міністерством освіти і науки розроблено проект Стратегії «Освіта: тендерний вимір 2020».

Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2016 році, консолідує дії державних інституцій і суспільства щодо активізації участі жінок у встановленні миру, наданні допомоги, захисті та реабілітації постраждалих від насильства. Відповідно до Резолюції, першочерговим завданням кожної держави має бути фізична і психологічна безпека жінки, її захист у багатьох сферах сучасного життя – в сімейно-побутовій площині, на професійному рівні, в громадській роботі чи на політичній арені.

У квітні 2017 року Урядом затверджено розроблену Мінсоцполітики Концепцію державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року.

У процесі імплементації цих нормативних документів важлива роль поряд із різними державними та громадськими структурами належить сфері соціального захисту, що забезпечує гідну життєдіяльність та існування людини в суспільстві, а особливо щодо реалізації її конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав і свобод.

Соціальний захист зорієнтований на високий рівень, багатоманіття і дієвість гарантій, тобто на створення умов і засобів, що забезпечують реалізацію і охорону конституційних

прав громадян. Ці гарантії розуміються і як обов'язок держави і суспільства створювати відповідні умови для вільного і безперешкодного виконання громадянами своїх прав і обов'язків.

Серед фахівців, які на професійному рівні забезпечують ці умови, є соціальні працівники. Практикоорієнтований зміст цієї професії виступає дієвою формою дотримання принципів гендерної рівності. Адже для соціальної роботи ключовими виступають принципи захисту прав людини і соціальної справедливості. Соціальні працівники виступають агентами змін у житті окремої людини, сім'ї, громади, відтак агентами змін у суспільстві. Разом з тим, у ході професійної діяльності вони намагаються виключити будь-які форми дискримінації, у тому числі за ознакою статті, від чого залежить перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості і соціального розвитку.

З методологічної точки зору важливими виступають три ключові теоретичні напрями сучасної соціальної роботи, виокремлені Т. Семигіною на основі сучасної закордонної літератури: 1. Підхід, що базується на сильних сторонах клієнтів (Strength-Based Perspective). 2. Феміністська соціальна робота (Feminist Social Work Perspective). 3. Концепція зеленої соціальної роботи (Green Social Work Perspective). Саме другий підхід загострює питання розподілу владних стосунків між чоловіками та жінками. Він узгоджується з мультисистемним підходом, що доповнює і розширює соціальну роботу, орієнтовану на сильні сторони клієнтів, та передбачає проведення гендерного аналізу. Фокусування на жіночих питаннях допомагає розглянути витoki інтерналізованих стереотипів, при цьому соціальні працівники мають демонструвати прийняття поведінки клієнтів як такої, що спричинена соціальним контекстом, а не особистою «патологією». При цьому важливим видається те, що феміністська практика може стосуватися не тільки соціальної роботи з жінками, а й з чоловіками та сім'ями, оскільки в основі цього підходу – розуміння того, як гендер визначає баланс влади у різних стосунках.

Відтак, гендерний мейнстрімінг посідає важливе місце у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери як формування стійкої професійної компетентності

пошанування суб'єктності, життєстійкості особи, без огляду на її статеву належність, а також здатності реалізовувати основні положення міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері захисту прав та гідності людини.

У цьому відношенні важливого значення надаємо курсу «Історія соціальної роботи», адже його вивчення дозволяє розглянути становлення і розвиток системи соціальної допомоги від філантропного підходу в підтримці соціально вразливих верств населення, людей, які потрапили у ту чи іншу скрутну життєву ситуацію, до появи такого виду професійної допомоги, як соціальна робота, що призначена створювати засадничі умови не тільки для соціального забезпечення громадян, а й для розвитку їхніх можливостей і вміння вибудовувати своє життя, мобілізувати внутрішні ресурси у здоланні життєвих криз і колізій, позитивно самореалізуватися у громадянському та особистому повсякденні.

Пропонована дисципліна відноситься до засадничих, які формують фаховий світогляд майбутніх соціальних працівників. Студенти вивчають основні поняття, що стосуються організаційних основ соціальної роботи в історії України та історії сучасного світу, вперше знайомляться із методами і формами соціальної роботи, котра проводилася з різними категоріями і групами населення, аналізують особливості системної побудови соціального забезпечення та осягають найефективніші способи її здійснення.

Водночас, вивчення «історії соціальної роботи» орієнтовано на формування загальнокультурних і професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників. Цей комплекс включає володіння культурою мислення, здібність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації; готовність до толерантного сприйняття соціальних і культурних відмінностей, поважливому ставленню до досвіду поколінь; здатність розуміти рушійні сили і закономірності історичного процесу, місця людини в історичному процесі, використовувати навички публічної мови, введення дискусії і полеміки; усвідомлення соціальної значимості своєї майбутньої професії, наявність мотивації до здійснення професійної діяльності.

Наукове видання

Жінки в історії соціальної роботи

Колективна монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 16.10.2018 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 14,65

Тираж 300 прим. Замовлення № 2607

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Садова, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 3-51-33, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi008@gmail.com

vizavisadova@gmail.com